

Hazırlayanlar
SEVAL ŞAHİN - İPEK ŞAHBENDEROĞLU
İsyankâr Neşe

İletişim Yayınları 2242 • Edebiyat Eleştirisi 49

ISBN-13: 978-975-05-1858-4

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

EDITÖR Bahar Siber

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Ümran Küçükislamoglu

DİZİN Gözde Kio

BASKI ve *CILT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Hazırlayanlar
SEVAL ŞAHİN - İPEK ŞAHBENDEROĞLU

İsyankâr Neşe

Sevgi Soysal Kitabı

İÇİNDEKİLER

Giriş

SEVAL ŞAHİN 9

Modernliğin Türkiye'deki Makus Talihi, ya da Yaşamı ve Yazınıyla Sevgi Soysal

FUNDA SOYSAL 15

Sorunları mı Sorumluluktan, Sorumluluğu mu Sorunlarından? –Kadınlık Durumu, Kadınlık Bilinci ve Sevgi Soysal–

AYŞEGÜL YARAMAN 35

Tutkulu Perçem'in Huzursuz Mikro Anlatıları

VEYSEL ÖZTÜRK 51

Teyzeniz Olur: *Tante Rosa*'yı Yeniden Okumak

MELTEM AHISKA 65

Elâ'nın Yürüyüşü

REYHAN TUTUMLU 81

Kahrolsun “Bağrı” Kavaklar: Yenişehir, Yeni Bir Ülke Umudu ve Yazarlığın Politik Halleri Üzerine

TÜLİN URAL 99

Hegemonik Erkeklik ve *Şafak*'ın Erkekleri

ÇİMEN GÜNAY-ERKOL 125

Hoş Geldin Ölüm’de Atalet ve Tarih FATİH ALTUĞ	145
Yazarın Arayışı: “Yeraltı Kentinde Herhangi Bir Gün”den Geriye Kalanlar ZEYNEP UYSAL	159
“Venüslü Kadınların Serüvenleri” ya da Kutsal Erkeğin Önlenemez Tahakkümü DİDEM ARDALI BÜYÜKARMAN	171
Sevgi Soysal’dan Bir Delikli Erkeklik Öyküsü DEVİRİM DİRLİKYAPAN	185
“Mal Ayrılığı ve Şampanya Kovası”nda Gündelik Yaşam “Gösteri”si ŞEYDA BAŞLI	193
Cellat Fuchs’un Suçu Ne? SİBEL KIR	209
“Nasıl Öğreteceğim Köpeğe Aport’u?” Öyküsünden Okurun Payına Düşen “Aport”: Metnin Niyetini Tahmin Et! PELİN ASLAN AYAR	225
“Deli Tank ve Çocuk”un Ayak Sesleri HÜLYA BULUT	233
T’si Düşmüş Yapıt: Yapıt Olmaya Direnen “Yapı” BİRGÜL OĞUZ	241
Sevgi Soysal’ın “Ay’ı Boyamak” Adlı Hikâyesinde Kimlik, Cinsiyet ve Temsili (Performatif) Dönüşümler PELİN BAŞCI	247
Sevgi Soysal’ın “Hanife”si AYŞE SİBEL EROL	265
Görüntüye Yakından Bakmak: Eskici SEVAL ŞAHİN	289

Barışmak İçin Önce Savaşmak	
ARZUHAN BİRVAR	301
Senfonik Bir Görüş Günü	
JALE ÖZATA DİRLİKİYAPAN	313
“Barış Adlı Çocuk”	
SENNUR SEZER	319
Görüntüler Senfonisi	
ADNAN BİNYAZAR	327
Yaşama Tutunmak	
ADNAN ÖZYALÇINER	345
Hizaya Girmemek: Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu	
DENİZ KANDİYOTİ	351
Oysa “Kabahatin Çoğu Senin, Canım Kardeşim”: Huzur, Sandık ve Vatandaş Hatice Hanım	
EBRU AYKUT	379
Dikdörtgen ve Balina	
NECMİYE ALPAY	407
Radyo'nun “Sevgi”li Ruhu	
HİLMİ TEZGÖR	417
Sevgi Soysal'da Cinselliğin Yazımı	
TAMER KÜTÜKÇÜ	425
Sevgi Soysal'ın Eserleri Üzerine Bir İçerik Analizi Denemesi	
SEVAL ŞAHİN - SAİD ÇANGIR	459
BİYOGRAFİ	503
SEVGİ SOYSAL'IN KİTAPLARI	507
BİBLİYOGRAFYA	509
YAZARLAR HAKKINDA	519
DİZİN	531

Giriş

SEVAL ŞAHİN

Sevgi Soysal için 2011 yılında onun bir metninden ilhamla “Ne Güzel Suçluyuz Biz Hepimiz!” başlıklı bir sempozyum düzenlemiştik. Sonrasında o sempozyumu yine aynı başlıkla kitaplaştırdık. Gerek sempozyumda gerekse kitapta görülen tek bir şey vardı: Sevgi Soysal edebiyatı üzerinde çok fazla durulmamıştı ve onun edebiyatı bunu fazlasıyla hak ediyordu. Nitekim Funda Soysal ile konuşmalarımızda da bu konu sık sık gündeme gelmişti ve Funda da bundan en az benim kadar şikâyetçiydi. Bu yüzden Sevgi Soysal edebiyatını çeşitli açılardan ele alan bir kitap hazırlığına giriştik.

Sevgili Funda, bu kitap hazırlığında tabii ki sempozyumda olduğu gibi her daim yardımcımız oldu. Arşivindekileri bizlerle ve bu kitabın yazarlarıyla büyük bir cömertlikle paylaştı. Diyebilirim ki, bu kitabı hiç kuşkusuz o var etti.

Kitap için çalışmaya başladığımda, kafamda hep Sevgi Soysal'ın her eseriyle ilgili bir yazı yazmak gerektiği vardı. Bu sebeple elinizdeki kitapta Sevgi Soysal'ın kırk yıllık hayatının tüm edebi ürünlerinin ele alındığını göreceksiniz.

Sevgi Soysal edebiyatını araştırmaya yönelik bir çaba olan bu kitapta, öncelikle onun hayatının sayfaları gözler önüne seriliyor. Funda Soysal anne-babasının mektuplarından yola çıkarak

rak bize Sevgi Soysal dünyası için yeni kapılar aralamakla kalmıyor, onun edebiyatı hakkında da çok önemli tespitlerde bulunuyor. Ayşegül Yaraman ise, Sevgi Soysal'ın hayatını feminist tarih içinde konumlandırıyor.

Biyografik makalelerin ardından öncelikle romanları, ardından hikâyeleri ve düzyazılarını konu edinen makaleler yer alıyor.

Veysel Öztürk, Soysal'ın ilk eseri olan ve hâlâ içindeki metinlerin hikâye mi deneme mi oldukları tartışılan *Tutkulu Perçem*'in türüne odaklanan yazısında bu konuya açıklık getiriyor.

Meltem Ahıska, *Defter* dergisinde 1988 yılında *Tante Rosa* ile ilgili yazdığı yazısını bu kitap için yeniden gözden geçiriyor ve olağanüstü *Tante Rosa*'nın parçalılığı ile isyanı, kadınlığı ve Brechtien anlatımı arasındaki ilişkileri gözler önüne seriyor.

Reyhan Tutumlu, Sevgi Soysal'ın müstehcenlik davasına da uğramış olan *Yürümek* romanını, kadın ve erkek cinselliği, bu konudaki tabuların yıkımı ve anlatım tarzıyla ele alıyor.

Tülin Ural, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanını, Türkiye'de sinemanın da çok sevdiği temalardan biri olan zengin kız-fakir oğlan ilişkisi üzerinden ele alıyor ve romanın anlatısının nasıl kamera gözü gibi çalıştığına dair oldukça kapsamlı bir yazı sunuyor.

Çimen Günay-Erkol, *Şafak* ile ilgili olarak yazdığı yazıda, Sevgi Soysal'ın sadece kadınlığı değil, erkekliği de nasıl sorun-sallaştırdığını ayrıntılı bir şekilde açıklıyor.

Fatih Altuğ ve Zeynep Uysal, bu kitap için Sevgi Soysal'ın yarım kalmış iki eserini değerlendirdi: *Hoş Geldin Ölüm* ve "Yeraltı Kentinde Herhangi Bir Gün". Fatih Altuğ, *Hoş Geldin Ölüm* ile ilgili yazısında Sevgi Soysal'ın anlatısında atalet meselesinin nasıl devrin 1970 sol kuşağıyla ilişkilendirildiğini gösterirken, Zeynep Uysal da "Yeraltı Kentinde Herhangi Bir Gün"de Sevgi Soysal'ın nasıl diyalojik bir metnin ilk ipuçlarını verdiğini gözler önüne seriyor.

Didem Ardalı Büyükarman, Funda Soysal'ın arşivinden yazının yayımlanmamış bir eserini bizlerle paylaşıyor: "Venüslü Kadınların Serüvenleri". Türkiye'de hiç sahnelenmemiş bu oyun

metnini Büyükarman, Simone de Beauvoir'ın varoluşçu feminizmi ışığında değerlendiriyor.

Bu kitapta, Sevgi Soysal'ın hikâyelerini topladığı *Barış Adlı Çocuk* kitabında yer alan tüm hikâyeler için birer makale kaleme alındı. Bu yazıları *Barış Adlı Çocuk*'ta hikâyelerin yer aldığı sırayla dizdik.

Devrim Dirlikyapan, “Delikli Nazarlık” hikâyesinin Sevgi Soysal edebiyatında erkeklik meselesinin hallerinden birine nasıl denk düştüğünü, Soysal'ın diğer eserlerine de göndermeler yaparak irdeliyor.

Şeyda Başlı, “Mal Ayrılığı ve Şampanya Kovası” hikâyesini tüketim ve gösteri toplumu açısından değerlendirirken, toplumsal cinsiyet rolleri konusuna değiniyor.

Sibel Kır, “Cellat Fuchs, Kent Halkına Nasıl Karıştı?” hikâyesini, adalet kavramı etrafında ele alırken, hikâyenin sinema ve tiyatronun anlatım tarzından nasıl etkilendiğini gösteriyor.

Pelin Aslan Ayar, “Nasıl Öğreteceğim Köpeğe Aport'u?” hikâyesini, anlatı tekniği ve anlatıcı kahraman arasındaki ilişki açısından ele alıyor.

Hülya Bulut, “Deli Tank ve Çocuk” hikâyesini, Funda Soysal arşivindeki daktilo hali ile yayımlanmış şeklini karşılaştırarak ele aldığı yazısında, metaforik bir yükü dolu olması ve anlatıcısı açısından inceliyor.

Birgül Oğuz, “Yapı” hikâyesini bir kriz anlatısı olarak nitelendiriyor ve hikâyedeki “durallaşma” meselesini edebi yapıyla birlikte değerlendiriyor.

Pelin Başçı, “Ay'ı Boyamak” hikâyesini kimlik ve cinsiyet temsili açısından değerlendirdiği yazısında, Sevgi Soysal edebiyatının tipik özellikleri olarak nitelediği “geçişkenlik ve akışkanlık” ilişkisi üzerinde duruyor.

Ayşe Sibel Erol, “Hanife” hikâyesinin yazılma koşulları ve tarihinin peşine düştüğü yazısında, Soysal'ın bugün de ülkenin çözülme sorunlarından biri olarak duran kadın cinayetlerinin nasıl gerçekçi bir şekilde ele alındığından bahsederken, hikâyenin anlatım tarzına da odaklanıyor.

Seval Şahin, “Eskici” hikâyesini yazar, anlatıcı kahraman ve

sesler arasındaki ilişkiler açısından irdelediği yazısında, Soysal'ın anlatılarındaki bütünlük meselesine vurgu yapıyor.

Arzuhan Birvar, “Savaş ve Barış” hikâyesini “hegemonya” kavramı etrafında irdelerken, “çatışma” ve “uzlaşma” ilişkisi üzerinde duruyor.

Jale Özata Dirlikyapan, “Bir Görüş Günü” hikâyesini çoksesli bir yapı olarak ele alıp hikâyenin kadın sesleriyle nasıl bir senfoniye dönüştüğünü belirtiyor.

Sennur Sezer, “Barış Adlı Çocuk” hikâyesinin, tek bir hikâye gibi görünmesine rağmen nasıl uzun bir anlatının parçası gibi olduğu meselesinin izlerini sürüyor. Maalesef bu kitabın hazırlığı sürerken, Türk edebiyatının emekçisi Sennur Sezer’i kaybettik. Bu vesileyle kendisini sevgiyle ve özlemle anıyoruz.

Adnan Binyazar, “Bir Ağaç Gibi” hikâyesini, Sevgi Soysal ile geçirdiği zaman dilimlerini gözler önüne sererek hikâyenin nasıl onun portresiyle, ataklık ve dinginlikle bir arada yer aldığını gösteriyor.

Adnan Özyalçiner, “Zulmet Sevinci” hikâyesini 12 Mart sonrası bir dönem hikâyesi olarak nitelendirdiği yazısında, hikâyenin Sevgi Soysal'ın hayatıyla ilişkisine değiniyor.

Kitabın bundan sonraki bölümü Sevgi Soysal'ın düzyazılarına ayrıldı. Burada *Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu* ve gazete yazıları üzerine makaleler yer alıyor.

Deniz Kandiyoti, *Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu*'nu ele aldığı yazısında, eserin baskıcı ve totaliter zihniyeti gösterme konusundaki becerisiyle birlikte, başkaldırı ve direnişi anlatışı konusundaki tekilliği üzerinde duruyor.

Ebru Aykut, Sevgi Soysal'ın 1973 yılında *Yenigün* gazetesindeki yazılarını ve bu yazılardaki Hatice Hanım karakterini anlattığı yazısında, bu karakterin özelinde 70’li yıllardan günümüze köprüler atıyor.

Necmiye Alpay, Sevgi Soysal'ın 1976 yılında *Politika* gazetesinde yer alan yazılarının yer aldığı *Bakmak* adlı kitabına odaklanırken, Soysal'ın sol literatürdeki yerini de aşikâr kılıyor.

Hilmi Tezgör, Sevgi Soysal'ın radyo konuşmalarına ve radyo

üzerine yazılarına birlikte değindiği makalesinde, onunla Brecht arasında ilişkiler kuruyor.

Tamer Kütükçü, Sevgi Soysal'ın eserlerinde cinselliği ele aldığı yazısında, onun eserlerindeki cinselliğin beden ve başkadını arasındaki ilişkisini gösteriyor.

Bu kitap için Seval Şahin, Said Çangır ile birlikte, Sevgi Soysal'ın edebi eserlerinde kullandığı kelime sıklıklarından yola çıkarak bir içerik analizi yaptı. Sevgi Soysal edebiyatının kapılarını aralamaya yönelik küçük bir girişim olan bu çalışmanın, onun eserleri üzerine çalışacaklar için küçük de olsa bir yol gösterici olması bizleri mutlu edecektir.

Kitabın sonuna, Sevgi Soysal'ın yıllara göre bir biyografisini, kitaplarının farklı baskılarını içeren bir listeyi ve eserleri üzerine yapılan çalışmaların dökümünden oluşan seçme bir bibliyografyayı ekledik.

Bu kitabın oluşumunda başta da belirttiğim gibi Funda Soysal'ın emeği ve yardımı büyüktür. Funda olmasaydı bu kitap da olmazdı. Hazırlanma aşaması yaklaşık üç yıla yakın süren bu kitabın yayımlanma aşamasına kadar geçen süreçte kitap-taki yazarlara sabır ve hoşgörülerini için çok teşekkür ederim. Editörümüz Bahar Siber de en az yazarlarımız kadar bizi sabırla bekledi.

Umarız bu kitap, Sevgi Soysal edebiyatının kapılarını aralamak için birçok girişime vesile olur.

Sevgi Soysal için hazırlanan bu kitaba Yıldırım Türker'in onun için yazdığı bir makaleden ilhamla "isyan-kâr neşe" adını verdim. Sanırım onun için yapılabilecek en güzel tanımlardan biri bu. İçimizdeki neşeyi her daim isyan-kâr kılacak, bize direnmenin, direncin güzelliğini hep hatırlatacak bir yazar Sevgi Soysal...

Kadıköy, 2015

Modernliğin Türkiye'deki Makus Talihi, ya da Yaşamı ve Yazınıyla Sevgi Soysal

FUNDA SOYSAL

Gösterişsiz boyutsuz bir ses olsam,
Buyrukların anlamsız "u"ları arasından
Sızsam, yanına varıp sussam,
Sonra, birlikte güne çıkana dek,
Cümlelerin arasına sığışsam-dursam.¹

Bu birkaç satırlık şiir, annemin gözaltındaki babama yolladığı bir kâğıt parçasında onun elyazısıyla yazılı; yıllardan 1971, annem otuz beş yaşında. Şiirin güzelliği bir yana, bana hüzünlü gelen, annemin –Sevgi Soysal gibi bir yazarın– böyle satırları yazmak durumunda kalması. Onun o çok boyutlu ve o boyutlarıyla gösterişli sesinin, buyrukların hâkim olduğu bu ülkede nasıl sustuğu. Beni böylesi düşünmeye iten, son zamanlarda okuma fırsatı bulduğum, annemle babamın hapis hane mektupları oldu. Hepsi de “görölmüş” olan bu mektuplar, 1971-72 yılları arasında annemin ve babamın karşılaştıkları inanılmaz eziyeti yansıtıyorlar. İlginç olan nokta, tam da bu yıllarda, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanıyla beraber, annemin çok daha “toplumcu” diye nitelenen bir çizgide yazmaya başlaması. Bu

1 Sevgi Soysal-Mümtaz Soysal Mektupları, Funda Soysal Arşivi, tarihsiz not. Büyük ihtimalle Mayıs-Haziran 1971 arasında yazılmış.

yazıda yapmak istediğim, bu mektuplara ve annemin ailesine dair yeni bilgilere dayanarak, annemin yazarlık ve yaşam çizgisi hakkında biraz farklı bir bakış önermek...

En yakınları, dostları için, kitap yazmış olması neredeyse önemsiz bulunabilecek kadar renkli, farklı bir kişilikti annem.² Belki bu yüzden, onlar, o olmadıktan sonra kitapları olsa ne yazar, diye düşündüler ölümünden sonra. Aslında en baştan, *Değişim* dergisi çevresinde edebiyat dünyasına ilk adım attığı yıllarda bile belli ki böyleydi; dikkat çeken, göze çarpan bir kadındı Sevgi. Bu özelliği kuşkusuz büyük ölçüde, Alman annesinden kaynaklanıyordu. Sonra bir de *Tante Rosa* gibi gerçekten farklı bir kitap yayımlayınca, bu anlayış iyice pekişip, eleştirilenlerin diline bile yerleşti. Son yıllarda epey eleştirildiği üzere, o zamanki bakışla *Tante Rosa*, “çeviri kokan” bir kitaptı. Tabii o zaman dahi, Vedat Günyol gibi, onu edebiyatımıza “yeni bir kadın tipi” kazandıran bir yazar olarak görenler vardı belki, ama genel kanı, *Tante Rosa*’nın yazarının da en az onun kadar içinde yaşadığı ülkeye yabancı olduğuydu.

Alman ve yabancı kelimelerinin ötesine gidip, *Tante Rosa*’yı mümkün kılan hikâyeleri merak eden pek kimse olmadı şimdiye dek. Ben ettim ve son birkaç yıldır, kırık dökük aile bilgilerinden yola çıkarak Almanya’da bu ailenin izlerini bulmaya çalıştım. Bu bilgilerden ortaya çıkan, savaşların altüst ettiği bir aile resmiydi. Anneannemin babası veterinermiş ve Birinci Dünya Savaşı patladığında, onun görevi nedeniyle Prusya’nın ta doğu ucundaki Regnit’te (Tilsit) yaşıyorlarmış. Tilsit, savaşın hemen başında, Rus süvarilerinin işgaline uğramış, anneannemin annesi de üç kızını alarak Stuttgart’a kendi annesinin yanına sığınmış. Bu anne –Petronella– aile hafızasında en çok ilk kocasından ona kalan kitapçı dükkânıyla bilinir; ilk kocasının ölümünden sonra, güzel keman çalan yeni bir kocası olan

2 Özdemir Ince’nin Attilâ İlhan’a 01.01.1977 tarihli mektubundan: “...O, ikimizin, Ülker’le benim, yeryüzünde gerçekten sevdiğimiz ve bizi sevdiği için de onurlandığımız, dolaysız, az eksikli bir insandı. Ben Sevgi’yi hep kendisi gibi düşündüm yazı yazdığı pek az aklıma geldi. Yazı yazmak, çoğunun aksine, kendini aşmak gibi bir şey değildi onda. Doğaldı. Belki bu yüzden bir yazar olarak düşünmüyorum onu. Yazmamış olsaydı hiç eksilmezdi.”

da odur. Anneannemin babası askerî veteriner olarak Batı cephesinde geçen savaş yıllarından sonra Almanya'ya dönmemiş ve bir Fransız'la evlenerek yeni eşiyle, doğduğu yer olan ve İngiliz-Fransız mandası altında yönetilen Saar bölgesinde yeni bir hayat kurmuş. Anneannemin annesi de yeniden evlenmiş ve bir kız çocuk daha doğurmuş. İlk evliliğinden olan iki kızı, Elfriede ve anneannem Anneliese, yatılı Katolik okuluna gönderilmişler. Anneannem, Stuttgart'ta modern dans ve müzik eğitimi almış, sonra da, savaş sırasında yanan Selanik'ten Türkiye'ye, oradan da okumak için Stuttgart'a gelip, evlerinde oda kiralamış olan dedemle evlenmiş; onun eğitimini tamamlamasından sonra Türkiye'ye dönüp Ankara'ya yerleşmişler. Ablası Elfriede ise, 1934 yılında, Nazilerin kurduğu ilk toplama kampı olan Dachau'nun başlangıçta kamp kumandanlığını yapan bir SS subayıyla evlenmiş. Kocası, üst rütbeli bir SS subayı olarak sürdürdüğü kariyerinin neticesinde, 1941 yılında Polonya'da vurularak öldürülünce, Elfriede bizzat SS başkomutanı Himmler tarafından Nazi işgali altındaki Prag'da yaralı SS subaylarına bakan bir hastanede görevlendirilmiş; ama aşk bu ya, çok geçmeden Praglı bir adama âşık olmuş. Bu aşkın bedeli, adamcağızın bir toplama kampına gönderilmesi, Elfriede'nin de "Alman kadınlık onurunu tamir etmek için bir silah fabrikasında 10-12 saat çalışması" tavsiyesiyle ve SS subayı karısı olmaktan doğan haklarını kaybederek Almanya'ya geri yollanması olmuş.³ Anneannemin küçük kardeşi Rosel ise, savaş sırasında çok zor bir doğumla özürlü doğan oğlu ve savaştan hemen sonra doğduğu gün ölen kızının ardından sıradan bir aile hayatı kurmakla uğraşmayan, tuhaf ya da biraz uçuk bir kadınmış... Ankara'da bir bürokrat çocuğu olarak büyüdüğü yıllarda, Sevgi'nin bu hikâyelerden ne kadar haberdar olduğu bilinmez. Ama daha yirmili yaşlarının başında Almanya'ya gittiği ve annesiyle dostça ilişkisi düşünüldüğünde, çocukluğunda hayal gücünü besleyen kimi bilgi kırıntılarını büyüdükçe merak etmiş olması gayet olasıdır. *Tante Rosa*'yı kendi ailesinin kadın-

3 Bundesarchiv BA-Berlin, SS-Führerpersonalakten, 214-3. Bu arşivlere ulaşmamda bana yardımcı olan Dr. Malte Fuhrmann'a teşekkür ederim.

larının başına gelen hikâyelerden yola çıkarak yazdığını bizzat kendisi söyler.

Koca bir Birinci Dünya Savaşı deneyimini, propaganda ile milli kimlik inşası arasında gezinmekten öte pek de edebiyata dökememiş bir Türkiye’de, *Tante Rosa*’nın yabancı bulunmasına pek de şaşmamak gerek. Bence *Tante Rosa*, yabancı olmaktan çok –çünkü anneannemin ifadesiyle, bu kitabı bir Alman yazamazdı– İkinci Dünya Savaşı’na girmemiş, Birinci Dünya Savaşı’mı da hemen hemen unutmuş bir Türkiye’ye zaman ve mekân olarak uzak bir kitaptı. Diğer yandan, Almanya gibi iki savaş sonrasında da esaslı bir savaş-karşıtı edebiyat üretmiş bir ülke için bile, *Tante Rosa*, kadın tecrübesine yaptığı vurgu ile aslında son derece yeni bir kitap olarak görülme hak eder. *Tante Rosa*, yabancı değil, “yeni”dir aslında. Savaş, bütün erkeklik vurgusuna karşın, bir yandan da geleneksel ataerkil yapıları sarsar; aileler bölünür, kocalar ölür ya da sakat kalır. Savaşın tek yenemediği şey, kadınlar ve onların hayat gücü olur. Kadınların aslında çok da farkında olmadıkları ama erkek-merkezli kurulu düzeni bir anda altüst edebilen bu karnavalımsı gücü, Sevgi Soysal ironisinin önemli bir çıkış noktasıdır. Sevgi, en iyi bu dersi öğrenmiştir ailesinden ve hayatı boyunca da bu gücünü hep kullanacaktır.

Annemin yaşamı ve yazınına dair diğer bir önemli anlatı, 12 Mart Muhtırası sonrasında yaşadıkları neticesinde ortaya çıktı. Buna ben kısaca, annemin “fena halde topluma mal edilmesi” diyorum. Ama bu anlatıya değinmeden önce, annemin bu süreçte neler yaşadığını anlatmak gerekiyor. Elimdeki hapisane mektupları, neredeyse bir kronik gibi bu süreci onun gözünden yansıtıyor. Çok iç burkan mektuplar bunlar ve onlardan yararlanarak, bir ibret vesikası olarak bilinmesi gereken bu süreci bir kez de ben anlatmak istiyorum.

Her şey, *Yürümek*’le başlamış gibi gözüküyor. Sen misin bu ülkede yürüyen. Aralık 1970’te yayımlanan bu güzel roman, o yıl için 1971’in ilk aylarında verilen TRT Roman Başarı Ödülü’ne layık bulununca, o zamanki adıyla Sevgi Sabuncu, 12 Mart’ın anayasa değişiklikleriyle kudret bulan ve aslında dö-

nemin özerk Ankara TRT'sini hedef alan linç kampanyası için bir günah keçisi oldu. Sıkıyönetim yasınının kabulünden bir ay sonra, Haziran 1971'de bir senatörün Meclis'teki ifadesi şöyle: "TRT'nin yönetici kadroları Türk kültürünü, milli benliğini ve harsını tahrip ederek, sapık ideolojilerin dili haline gelmiştir. Radyo kültür yarışmasında en müstehcen ve en sapık eserleri devlet hazinesinden ödüllere alışıyarak Türk milletinin haysiyetiyle, namusuyla oynamışlardır."⁴ Esen bu rüzgâr uyarınca, *Yürümek* hakkında müstehcenlik suçlamasıyla dava açıldı ve kitap derhal toplatıldı. Annem böylece toplum nezdinde müstehcen bir yazar olarak meşhur oldu. Olayı bir aydır Mamak'ta nedenini bilmediği halde tutuklu bulunan babama şu cümlelerle anlatıyor:

Romanıma gelince–

Öyle övüldü, öyle övüldü ki Senato'da, tam 3 gün ve Tercüman gazetesi de bu övgülere öylesine içtenlikle katıldı ki dün basın savcılığına çağırıldım ve 10. Sulh vs.'nin toplatma kararı alarak TCK Müstehcen yayınları için yürürlükteki 426-427 maddelerinden mahkemeye sevk–

Eh biz de edebiyat tarihine böyle geçeriz.⁵

Yürümek romanı ile annemin şimşekleri üzerine çekmesi, aslında öyle kolayca, gülererek geçiştirilebilecek bir nokta değil: *Türk Romanı ve "Öteki"* adlı çalışmasında, Herkül Milas, Sevgi Soysal'ı Türk Edebiyatı içinde Yunan/Rum ve "öteki" konusunda üç değişik nedenden ötürü çok özel bir konumda görür. Birinci neden, *Tante Rosa* ile içinde Türklerin ya da Türkiye'nin bulunmadığı bir ortam içinde farklı bir ulustan bir insan (ve çevre) üzerine kitap yazmış olmasıdır. İkinci neden ise, Milas'a göre, *Yürümek* romanında "ilk kez bir Türk kızının bir Rum/Yunan genci ile 'masumane' bir biçimde de olsa, öpüşmüş olması"dır. Son neden olarak ise Milas, *Yürümek* kitabındaki ada sahnelerini kastederek şöyle der: "Üçüncü ve kanıtlanması en zor olan özelliği ise, Rumlar konusundaki çok özel ve en-

4 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 74. Birleşim, 10.6.1971, s. 324.

5 Sevgi Soysal-Mümtaz Soysal Mektupları, 18.6.1971.

der rastlanan duyarlılığıdır” (Milas, 2000, s. 204). Milas’ın dikkat çektiği duyarlılığın yanı sıra, o ada sahneleri, bir sabah ada ya çıkartma yapan askerlerden de bahsediyordu. Aslında kendi hayatı ve tercihleriyle yüzleşen Elâ’nın gözünden, özel ile siyasi ve toplumsal olan arasında kurulabilecek en ince geçişlerle yazılmış bu sayfaların, TRT özerkliğini kaldırmak için kitabı bahane edenlerin, kitabı okuyunca –mecburen, çünkü kitap senatodaki komisyon üyelerine dağıtılmıştı– keşfettikleri ve asıl rahatsızlık duydukları kısım olduğu rahatlıkla düşünülebilir. Kıbrıs nedeniyle Türk-Yunan gerginliğinin yükseldiği, askerinin de 12 Mart ile tekrar siyaset üzerindeki gücünü gösterdiği bir dönemde, Türkiye’de erkeklik halleri kadar dokunulmaz sayılan gayrimüslim vatandaşlar ve askerler gibi iki ayrı tabuya birden dokunan bir kitabın, hem de kadın yazarının başıboş bırakılması olacak şey değildi. Annem üstüne bir de diğer bir anarşi yuvası olarak mimlenen Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin 12 Mart öncesinde solcu gençleri dizginleyebileceği ümidiyle dekan seçilmek gibi benzer bir rastlantı kurbanı olan “parlak Anayasa Profesörü”yle Mamak’ta iki aydır tutukluymen evlenince, herhalde zamanın iktidar sahipleri, bunu kendilerine bir meydan okuma sayarak iyice hırslandılar. Oysa mektupları, babam ile annemin herhangi bir iddiadan çok, uğradıkları haksızlıklar karşısında birbirine duydukları hayranlık ve dayanışma duygusuyla bu kararı aldıklarını gösteriyor. Bu günlerde annemin ismi belli ki basın dilinden düşmez; o ise, bütün bunlarla dalgasını geçtiği satırlar yazar babama: “Dün yetkili ağızlardan radyo ve televizyonda romanım hakkında yapılan reklamdan sonra taframdan geçilmiyor. Meğer ben neymişim! Bunca şöhreti bir de paraya dönüştürebilsem! Bedava şöhret de çekilmiyor...”⁶ Ancak evlilik de, bir bürokrasi canavarı olup çıkar karşılına. Annemin evlenmesinin üzerinden üç hafta geçmeden tutuklanmasının bir nedeni, üzerinde geçerli –soyadı değişmiş– bir kimlik bulunmamasıdır; tabii böylesi bir suçtan tutuklanma olmayacağı için “memura mukavemet” ettiği iddia edilir. 1971 yazının sıcak Ağustos günlerinde Yıldız

6 Sevgi Soysal-Mümtaz Soysal Mektupları, 3 Ağustos 1971.

rım Bölge, belki henüz daha sonraki kadar zalimleşmemiştir, ama yine de yasal olarak sürmesi gerekene göre günlerce uzayan bu tutukluluğun bedeli ağır olur, annem zaten uzaklaştırıldığı TRT'deki Program Uzmanlığı işini tamamen kaybeder. 12 Mart, birkaç ay içerisinde, hayatımı altüst etmiştir; o ise, bu duruma karşı yazarak direnmeye karar verir:

Saat 9.00, içeri gireli, kapı kapanalı yarım saat oldu. Bugün Pazar. "Fırtına"yı okuyorum. TRT'deki masamdan "Kavak" hikâyemi getirttim. Onu romanlaştırmak istiyorum, biliyorsun. Şimdi hikâye üstüne notlar alıyorum. Perşembe günü adliyyede, yine bir savcıdan romanım hakkında, konu romanımla hiç ilgili değilken, bir şeyler! işittim. Sadece 91. sayfa değil, bir de "Ada" bölümü varmış, içinde başka suçlar taşıyan!

170 sayfada neler yapmışım meğer. Dün gece üşüdüm. Battaniyem yok. Bugün isteyeceğim. Korkut'un ikmalî aklıma takıldı. Özdemir [Nutku, Korkut'un babası] ... Almanya'da. Saniki hiç dost bir şey yok. Hani Şarlo'nun filmleri vardır. Zavallı "küçük adam" bütün iyi niyetlerine rağmen bir türlü belâdan kurtaramaz kendini.

Artık suçlanmak istemiyorum. Kimseye beni suçlama izni vermeyeceğim.

Bütün iyi niyetli girişimlerimden yara alarak çıkmaktan yoruldum. İçimde onarılmaz bir kırgınlık var. Hele senden, "seni uyarmalarım nafîle" gibi suçlayıcı cümleler duymak istemiyorum.⁷

Annemin doğum günü olan 30 Eylül'de Mümtaz Soysal'ın duruşmaları başladı ve annem bu duruşmaları kararın verildi-

7 Sevgi Soysal-Mümtaz Soysal Mektupları, 8 Ağustos 1971. Bu yazıda Korkut'tan ne kadar bahsetmek gerektiğini bilemedim. Buna hakkım yokmuş gibi geliyor. Korkut 1971 yazıyla beraber, İstanbul'da babaannesi ve büyükbabasının yanında kalmaya başlar, okula da orada devam eder. Bu dönem boyunca, annemin babama yazdığı mektuplara yansıtuğunun çok ötesinde Korkut'u düşündüğü, kendisini yalnız o zamana dek neredeyse bütün sorumluluğunu tek başına üstlendiği çocuğuna karşı suçlu hissettiği çok açık: "Bu Çarşamba, seni gördükten sonra, gece otobüsüyle İstanbul'a gitmek istiyorum, beş gün için. Terk edilmiş oğluma biraz birikmiş sevgi ve analık sunmaya!" Sevgi Soysal-Mümtaz Soysal Mektupları, 5 Eylül 1971.

ği Aralık ayına kadar kaçırmadan izledi. Görüş günü olan çarşamba günleri ve duruşma günleri arasında peşi sıra mektuplarla haberleşiyorlardı ve bu mektupların önemli bir konusu, *Yürümek* üzerine açılan dava oldu. Babam, anneme, savunmasında kullanması için Henri Charrière'in *Kelebek* adlı romanındaki bazı satırlardan bahsetmişti. Onun cevabı ise şöyle:

Davam için bazı örnekler buldum, buldum ama 'kadın bir yazar' olarak onları nasıl kullanabilirim ki. Bu kez de; 'kadına bak utanmadan neler okuyor, gösteriyor bize' derler. Anlayacağın, bu ülkede, kadın olarak dolma pişirmenin ötesine geçmek pek hayırlı bir iş değil. Ya da bakan olmak var; ama o da benim gibi 'müstehcen muharrire'lere kalmaz elbet. Şimdiki, elde kalan 'Sıkı Yönetim Dulluğu' mesleğini de pek benimsemedim.⁸

Annem, bu dönemde, sonradan "Eskici" hikâyesinde anlatacağı zorlu bir mücadele neticesinde, iki ayrı evi birikmiş eşyalardan ayıklayarak birleştirir. Ancak Aralık ayında mahkemenin babam için kararı 6 yıl 8 aylık bir mahkûmiyet olunca, geçimini kazanmak için, babamın itirazlarına rağmen, yeni kurulan ANKA Ajansı'nda çalışmaya başlar. 1972 yılı Mart ayının 9'unda Askeri Yargıtay, alt mahkemenin kararını derhal tahliye isteğiyle birlikte bozar; ama bu kez annem, kocasının tahliyesinin üzerinden daha beş gün geçmişken, "orduya hakaret" suçlamasıyla tutuklanır. Suçlamanın dayanağı, muhbir bir vatandaşımızın ifadesidir. İçeride kitapların yasaklanması nedeniyle babamın savunması için getirttiği iki çuval kitap, görüş için gittiği Mamak'ta ona teslim edilir, o da bu çuvaları tek başına yüklenip, şehre getirmek zorunda kalır ve ardından arkadaşlarıyla buluşmaya gittiği Piknik Lokantası'nda bu hikâyeyi anlatırken herhalde yine fazla renkli bir dil kullanmış olacak ki, komşu masadan birinin ihbarıyla hakkında bu dava açılır.⁹ Tabii bu işin bahanesi; büyük ihtimalle bu davanın arkasında da *Yürü-*

8 Sevgi Soysal-Mümtaz Soysal Mektupları, 4 Kasım 71.

9 Bu benim bu dava hakkında rivayet olarak bildiklerim. Dava dosyasını bulup okumak gerekir mutlaka.

mek'ten doğan rahatsızlık yatar. Cezası, 8 ay mahkûmiyet ve 3 ay 10 gün Nevşehir'de sürgündür, ama sonradan avukatlarının yaptığı itiraz sayesinde mahkûmiyeti iki ay indirilir, sürgün yeri de –orada Radyo olduğu için mesleğini yapabileceği gerekçesiyle– Adana olarak değiştirilir. Bu süreçte avukatlarının cezasının ertelenmesi için “teessürünü” kullanmalarına izin vermez: “Hukuk ya vardır, ya yoktur, benim ‘teessürüm’ kimseyi ilgilendirmez. Ben sadece hakkımı isterim. Hakkı tanıyıp tanımamak da, hak dağıtıcıya kalmış. Ben hakkım olan suçsuzluğumun teslimi için, nasıl duygularımdan söz etmeye tenez-zül etmediysem, başkalarının onlardan yararlanmasına hiç izin vermem.”¹⁰ Kızıldere baskını, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın asılmaları ve Türkiye tarihinde ilk kez kadınlara uygulanan işkenceler gibi dönemin en zalim uygulamalarının yakın tanıklarından biri olması, bu dönemde olur. Üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra bu dönemi anlatırken yakalaya-bildiği mizah, bütün bu zalimliklere verilebilecek belki de en akıllıca cevaptır. Ama o dönemde yazdığı mektupları okurken, aslında bütün bu yaşadıklarının içten içe onu ne kadar yaraladığını görmemek mümkün değil. Şöyle yazıyor:

Aslında “dışarı”yı düşünemiyorum pek. Çünkü ben bir anlamda bir yıla yakın bir zamandır “içerdeyim”. Ve giderek iyice kopuyorum “dışarı”dan. Sadece günlük “tutukluluk çarkını” döndüren bir robot ya da dikenli tellerle çevrili bir bahçede bitivermiş bir bitki olmaktan korkuyorum. Korkularım var, evet. Bazen geceleri çığlık attığımı söylüyor koğu arkadaşlarım. Bu hiç bilmediğim bir şey. Oysa gün boyu, beni üzen, duygularıma alabildiğine yüklenen; içimde nice şeyi kıran ve beni çaresiz bırakan düşüncelerden kaçıyorum. Bazen çaresizlik büyük bir patlayıcı güce ulaşıyor içimde, sonra, havalandırma saatinde onu bir koşu soluğuna dönüştürüyorum. Yaşamak, bunu böylesine iyi ve güzel yorumlayabilenlere niçin zorlaştırılıyor böylesine?¹¹

10 Sevgi Soysal-Mümtaz Soysal Mektupları, 17 Temmuz 1972.

11 Sevgi Soysal-Mümtaz Soysal Mektupları, 11 Mayıs 1972.